

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ Β' ΟΜΑΔΑΣ [1]**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΠΩΣ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΑΜΕ, 2 (σ. 59-92)****ΘΕΜΑ Α'**

1. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση:

A. Ο σκεπτικισμός δέχεται ότι η γνώση:

α. είναι δυνατή και χωρίς όρια,

β. δεν είναι αλάνθαστη επειδή οι αισθήσεις μας μάς εξαπατούν,

γ. αντανakλά μια αισιόδοξη στάση ζωής,

δ. έχει αντικειμενικό χαρακτήρα.

B. Η αρχή της αιτιότητας:

α. είναι η συνειρμική διαδοχή αιτίων και αποτελεσμάτων,

β. εξαρτάται από την αρχή της ομοιομορφίας,

γ. εντάσσει τα φυσικά φαινόμενα αποσπασματικά σε μια διαχρονική και επαναλαμβανόμενη κανονικότητα,

δ. έχει και χρονική αλληλουχία.

Γ. Σύμφωνα με το Τζορτζ Μουρ:

α. ο σκεπτικισμός δε συμπίπτει με το δογματισμό,

β. η αμφιβολία καθελώνει την επιστημονική έρευνα,

γ. το ανθρώπινο πνεύμα ωριμάζει σταδιακά,

δ. η σκέψη δε συνδέεται με την πραγματικότητα.

ΘΕΜΑ Β΄**1.**

- α. Ποιο είναι το περιεχόμενο της φιλοσοφίας του Descartes?
β. Ποια στοιχεία *ανατρέπουν* το σκεπτικισμό του;
γ. Συσχετίστε τον ορθολογισμό του Descartes με τον ορθολογισμό του Πλάτωνα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ**α, γ.**

i. Κατά τον **Πλάτωνα** γνώση είναι η *ανάμνηση*, η επαναφορά στη μνήμη από τη λήθη, των ιδεών που *προϋπάρχουν* αλλά και *έπονται* των πραγμάτων που μας περιβάλλουν ενώ η αντικειμενική πραγματικότητα είναι φευγαλέα, φθαρτή και *μίμηση* της *μόνης* πραγματικότητας που είναι οι *ιδέες*. Οι ιδέες είναι *αιώνιες* και *άφθαρτες* και αποτελούν τα *αρχέτυπα* των πραγμάτων.

Αντίθετα, τα πράγματα που αντιστοιχούν στις ιδέες είναι *απεικασματα* των *αρχετύπων*, μίμηση της πραγματικότητας και επομένως δίνουν εσφαλμένες εντυπώσεις, π.χ. η έννοια του τραπέζιού, γενικά, γίνεται κατανοητή ευρέως και φυσικά έχει μεγαλύτερη διάρκεια από το συγκεκριμένο τραπέζι που έχει ένα ορισμένο χρώμα και ένα ορισμένο σχήμα και σχετίζεται με συγκεκριμένο τόπο και χρόνο.

ii. Ο **Ντεκάρτ** ξεκινά από τη *μεθοδολογική αμφιβολία* για τον αντικειμενικό κόσμο και καταλήγει στη σύλληψη του ανθρώπου ως *σκεπτόμενου όντος*. Κάθε πεποίθηση *αντιληπτή* και *αδιαμφισβήτητη* αποτελεί το κριτήριο της αλήθειας.

Η γνώση πρέπει να έχει τη *σαφήνεια*, την *ευκρίνεια* και την *καθαρότητα* των μαθηματικών αξιωμάτων. *Κατά συνέπεια*, η γνώση θεμελιώνεται σε ένα *σύνολο ιδεών εμφυτευμένων στο νου μας από το θεό*.

Οι *ιδέες* αποτελούν παραστάσεις των *ουσιωδών γνωρισμάτων* των *υλικών* όντων αλλά και των *πνευματικών* (όπως είναι η έννοια της τελειότητας, οι ηθικές και οι λογικές αρχές)

Επειδή, όμως, οι ιδέες είναι *έμφυτες*, είναι δηλαδή *προϋπάρχουσα* γνώση που συλλαμβάνεται *ενορατικά*, με *εσωτερική κινητοποίηση του νου από και προς τον εαυτό του*, δεν γίνονται αντιληπτές με τους εμπειρικούς και νοητικούς μηχανισμούς που διαθέτουμε.

Στη συνέχεια επιβάλλονται ως απόλυτα *βέβαιες, ακλόνητες*, και από, λογική άποψη, *αδιαμφισβήτητες* ώστε να μας κατευθύνουν όταν προσεγγίζουμε τη γνωστική διαδικασία.

iii. Για τον Πλάτωνα η αντικειμενική πραγματικότητα είναι *απείκασμα* του *αρχετύπου* του *όντως όντος* που είναι οι ιδέες, για τον Ντεκάρτ η αντικειμενική πραγματικότητα τίθεται υπό *αμφισβήτηση*, το μόνο που *αποδεδειγμένα* υπάρχει είναι το *σκεπτόμενο υποκείμενο*. Η αντικειμενική πραγματικότητα *υπάρχει* αλλά είναι δυνατή χάρη στην επενέργεια του θεού.

iv. Επομένως, και στις δυο περιπτώσεις, και στον ορθολογισμό του Πλάτωνα και στον ορθολογισμό του Ντεκάρτ, η αντικειμενική πραγματικότητα γίνεται αντιληπτή μέσω των νοητικών μηχανισμών που προϋπάρχουν στο νου.

β.

Ο Ντεκάρτ προβαίνει σε μια σαφή *διάκριση* ανάμεσα στη συνείδηση του σκεπτόμενου υποκειμένου και τα πράγματα που βρίσκονται έξω από αυτήν. Για λόγους καθαρά μεθοδολογικούς αναπτύσσει έναν *ακραίο σκεπτικισμό* και γίνεται προσωρινά *σολιψιστής* (*sole*: μόνος, *ipse*: αυτός) δεχόμενος ότι το μόνο που υπάρχει είναι το *σκεπτόμενο υποκείμενο* γιατί για όλα τα άλλα υπάρχει ένα *κακόβουλο πνεύμα* που το εξαπατά και του παρουσιάζει ανύπαρκτα πράγματα ως υπαρκτά.

Η συνείδηση της ύπαρξής του προσλαμβάνεται *άμεσα* και *ενορατικά* από το υποκείμενο προς το υποκείμενο.

Παράλληλα, όμως, έχει την επίγνωση μιας τελειότητας της οποίας πηγή δεν μπορεί να είναι ο πεπερασμένος ανθρώπινος νους παρά ο θεός! Ο θεός όμως ως πανάγαθος δεν μπορεί να συμπεριφέρεται ως κακόβουλο πνεύμα και να το εξαπατά. Επομένως ο εξωτερικός κόσμος υπάρχει και *εγγύηση* για την ύπαρξη του κόσμου αποτελεί ο θεός.

Η ύπαρξη όμως του κακόβουλου δαίμονα που μας παραπλανά για την ύπαρξη του κόσμου αλλά και η βεβαιότητα της ύπαρξης του θεού που μας βεβαιώνει ότι ο κόσμος υπάρχει αποτελεί *αντίφαση*. Ο κόσμος δεν μπορεί να είναι και ταυτόχρονα να μην είναι!

2. Ποιο είναι το περιεχόμενο και οι αδυναμίες του θεμελιωτισμού σε ό,τι αφορά την αιτιολόγηση της γνώσης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Σύμφωνα με το θεμελιωτισμό, η γνώση οικοδομείται επάνω στις ιδέες, στις παραστάσεις των

θεμελιωδών ιδιοτήτων των υλικών αντικειμένων που είτε υπάρχουν στο νου ως έμφυτες και αυτό είναι ο ορθολογισμός είτε σχηματίζονται σε αυτόν εκ των υστέρων, μέσω των εντυπώσεων από τις αισθήσεις και αυτό είναι ο εμπειρισμός.

Ευκρινείς και αυτονόητες πεποιθήσεις άρα αναπόδεικτες όπως π.χ. η αίσθηση των χρωμάτων ή η αρχή της μη αντίφασης) δε χρειάζονται καμιά αιτιολόγηση.

Ωστόσο ο θεμελιωτισμός δεν απαντά στα ερωτήματα αν είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε κάτι χωρίς απόδειξη αλλά και πόσες και ποιες είναι αυτές οι θεμελιώδεις και αυτονόητες προτάσεις (ενάργειες *) που προηγούνται όλων των άλλων και έχουν αφ' εαυτών αποδεικτική ισχύ;

3. Τι είναι οι ιδέες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα ιδέες είναι οι αφηρημένες, άυλες και τέλει οντότητες που συλλαμβάνονται μόνο με το νου.

Η ιδέα του θεού που ταυτίζεται με το αγαθό είναι μια τέτοια υπερβατική πραγματικότητα την οποία ο άνθρωπος οφείλει να προσεγγίσει για να γίνει κατ' εικόνα και ομοίωσιν του θεού.

4. Ποιες είναι οι έμφυτες έννοιες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Έμφυτες είναι οι έννοιες με τις οποίες ο άνθρωπος έρχεται στη ζωή και οι οποίες, μέσα από την ωρίμανση της ηλικίας, τη μάθηση και την επανάληψη εξελίσσονται έτσι ώστε να είναι σε θέση να ενεργοποιεί τις δυνατότητές του στον υπέρτατο βαθμό και να κάνει όλο και πιο πολύπλοκους συλλογισμούς.

Σύμφωνα με τον *Καντ*, οι *εποπτείες* του χρόνου και του χώρου που προσδιορίζουν την γνώση εκείνη που γίνεται *αντικείμενο επεξεργασίας* αλλά και οι *κατηγορίες* της *ποσότητας*, της *ποιότητας*, της *σχέσης* και του *τρόπου* είναι έμφυτες έννοιες τις οποίες, όμως, δεν διαθέτουν άμεσα τα μικρά παιδιά και δεν διαθέτουν καθόλου οι ηλίθιοι. Οι εποπτείες και οι κατηγορίες βοηθούν τον άνθρωπο να *προσλαμβάνει* την γνώση, να *την αξιολογεί* και να *την ταξινομεί* ώστε όχι μόνο να την κατακτήσει και να *παράξει νέα* γνώση από την προσληφθείσα.

5. Με ποιο τρόπο αντιμετωπίζουν τις έμφυτες ιδέες οι *εμπειριστές* και με ποιον οι *ορθολογιστές*;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

✓ Στους *εμπειριστές*, οι ιδέες *δεν είναι έμφυτες*. Γι' αυτούς, πρόκειται για *στοιχειώδη δεδομένα* της εμπειρικής πραγματικότητας που *μεταφέρονται* και *εγγράφονται* στο νου από τις αισθήσεις. Είναι, επομένως, έννοιες *a posteriori*.

Σύμφωνα με τους *εμπειριστές*, η ψυχή του ανθρώπου όταν έρχεται στον κόσμο είναι *tabula rasa* χωρίς *καμιά a priori* γνώση πάνω στο οποίο *εντυπώνονται* οι παραστάσεις της εξωτερικής πραγματικότητας, δηλαδή το *κύρος* των ιδεών *εξασφαλίζεται* από το ό,τι *μέσω των αισθήσεων* βρίσκονται σε *επαφή* με τα πράγματα του εξωτερικού κόσμου.

✓ *Αντίθετα*, στους *ορθολογιστές*, οι *έμφυτες* έννοιες υπάρχουν στον άνθρωπο *a priori*. Με αυτές έρχεται στη ζωή. Μέσα από την ωρίμανση της ηλικίας, τη *μάθηση* και την *επανάληψη* εξελίσσονται έτσι ώστε αυτός να είναι σε θέση να *ενεργοποιεί* τις *δυνατότητές* του στον υπέρτατο βαθμό και να κάνει όλο και πιο πολύπλοκους συλλογισμούς.

Σύμφωνα με τον *Καντ*, οι *εποπτείες* του χρόνου και του χώρου που προσδιορίζουν την γνώση εκείνη που γίνεται *αντικείμενο επεξεργασίας* αλλά και οι *κατηγορίες* της *ποσότητας*, της *ποιότητας*, της *σχέσης* και του *τρόπου* είναι έμφυτες έννοιες τις οποίες, όμως, δεν διαθέτουν άμεσα τα μικρά παιδιά και δεν διαθέτουν καθόλου οι ηλίθιοι. Οι εποπτείες και οι κατηγορίες βοηθούν τον άνθρωπο να *προσλαμβάνει* την γνώση, να *την αξιολογεί* και να *την ταξινομεί* ώστε όχι μόνο να την κατακτήσει αλλά και να *παράξει νέα* γνώση από την προσληφθείσα.

Ο ρόλος του νου: Τόσο, όμως, οι εμπειριστές όσο και οι ορθολογιστές θεωρούν ότι το *θεμέλιο της γνώσης* βρίσκεται στις *πρωταρχικές ή στοιχειώδεις πεποιθήσεις* που υπάρχουν στο νου, τις *ιδέες*.

ΘΕΜΑ Γ΄

«Ονομάζω *υπερβατολογική* κάθε γνώση που γενικά δεν ασχολείται τόσο με τα αντικείμενα όσο με το δικό μας μονάχα τρόπο γνώσεως αντικειμένων, εφόσον αυτός πρόκειται να είναι *a priori* δυνατός. Από τα πράγματα νοούμε *a priori* μονάχα εκείνο που εμείς οι ίδιοι θέτουμε σε αυτά».

Ι. Kant, Κριτική του Καθαρού Λόγου.

1. Να μελετήσετε το απόσπασμα να απαντήσετε στις ερωτήσεις:

- α. Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στην *αρχή* της γνώσης και στην *πηγή* της γνώσης;
- β. Με ποιο τρόπο επιτυγχάνεται η θεωρητική γνώση;
- γ. Ποια γνώση καλείται *υπερβατολογική*;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α.

✓ Η αρχή της γνώσης είναι η *πρώτη αιτία* από την οποία προέρχεται κάτι. Το *ένανσμα* για μια διαδοχή συλλογισμών το παίρνει ο άνθρωπος από τον αισθητό κόσμο και από τα πράγματα του περιβάλλοντός του, δεδομένου ότι και ο ίδιος, σύμφωνα με το Ντεκάρτ, είναι *ένα σκεπτόμενο πράγμα, ενσωματωμένο στον κόσμο των πραγμάτων*.

✓ Πηγή της γνώσης είναι ο νους ο οποίος επεξεργάζεται, χάρη στους *έμφυτους* και τους *επίκτητους* μηχανισμούς με τους οποίους η φύση τον έχει προικίσει, τα ερεθίσματα που απορρέουν από τις εντυπώσεις των αισθήσεων. Διαθέτει μεν, σύμφωνα με τον Καντ, *a priori*, τις *εποπτείες* και τις *κατηγορίες* αλλά αν το παιδί βρεθεί σε χαμηλό, οικονομικά και πνευματικά, περιβάλλον, δεν θα αναπτύξει όλες εκείνες τις δυνατότητες με τις οποίες έχει έρθει στη ζωή και τις οποίες θα ανέπτυξε κάτω από καλύτερες συνθήκες.

β. Η θεωρητική γνώση είναι μια σύλληψη από το νου των ιδιοτήτων των πραγμάτων και των καταστάσεων ώστε να κατανοήσουμε τη *βαθύτερη ουσία* τους, αυτό που πραγματικά υπάρχει πίσω και κάτω από τα φαινόμενα των εντυπώσεων.

Η θεωρητική γνώση είναι μια *λογικά επεξεργασμένη* εικόνα για τα πράγματα. Οι συλλογισμοί πρέπει να είναι *ορθοί*, να είναι δηλαδή *λογικά έγκυροι* και *αληθείς* και να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα.

γ. *Υπερβατολογική* είναι η γνώση που χρησιμοποιεί έννοιες έξω και πέρα από την εμπειρία για την κατάκτηση της γνώσης.

Σύμφωνα με τον Καντ, οι *εποπτείες* του χρόνου και του χώρου που προσδιορίζουν την γνώση εκείνη που γίνεται *αντικείμενο επεξεργασίας* αλλά και οι *κατηγορίες* της *ποσότητας*, της *ποιότητας*, της *σχέσης* και του *τρόπου* είναι έμφυτες έννοιες τις οποίες, όμως, δεν διαθέτουν άμεσα τα μικρά παιδιά και δεν διαθέτουν καθόλου οι ηλίθιοι. Οι εποπτείες και οι κατηγορίες βοηθούν τον άνθρωπο να *προσλαμβάνει* την γνώση, να την *αξιολογεί* και να την *ταξινομεί* ώστε όχι μόνο να την κατακτήσει αλλά και να *παράξει νέα* γνώση από την προσληφθείσα.

ΘΕΜΑ Δ΄

Όταν αρνούμαστε στα πράγματα που γίνονται αντιληπτά μέσα από την αίσθηση μια ύπαρξη ανεξάρτητη από κάποια ουσία ή από ένα υποστήριγμα μέσα στο οποίο μπορούν να υπάρχουν, δεν απομακρυνόμαστε καθόλου από την καθιερωμένη αντίληψη από την πραγματικότητα και έτσι δεν μπορούν να μας κατηγορήσουν για καμιά καινοτομία από την άποψη αυτή... Όλη η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι τα μη σκεπτόμενα όντα που αντιλαμβανόμαστε μέσα από την αίσθηση δεν έχουν ύπαρξη ξέχωρη από την ενέργεια με την οποία γίνονται αντιληπτά και συνεπώς δεν είναι δυνατόν να υπάρχουν μέσα σε καμιά άλλη ουσία, εκτός από αυτές τις μη εκτεταμένες και αδιάρετες ουσίες ή πνεύματα που ενεργούν και σκέπτονται και αντιλαμβάνονται τα όντα αυτά.

George Berkeley, Πραγματεία πάνω στις αρχές της ανθρώπινης γνώσης.

1. Να μελετήσετε το απόσπασμα και να απαντήσετε στα ερωτήματα:

- α. Σε ποια κατηγορία φιλοσόφων ανήκει ο Berkeley;
- β. Από τί εξαρτάται η πραγματικότητα σύμφωνα με αυτόν;
- γ. Ποια είναι η διαφορά του από τον Hume;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. Ο Berkeley ανήκει στην κατηγορία των υποκειμενικών ιδεαλιστών.

Σύμφωνα με τον ιδεαλισμό, ο κόσμος δεν μπορεί να νοηθεί έξω και ανεξάρτητα από το υποκείμενο, την ανθρώπινη συνείδηση ενώ ο υποκειμενικός ιδεαλισμός θεωρεί την πραγματικότητα ή την εικόνα που σχηματίζουμε γι' αυτήν προσωπικό δημιούργημα του κάθε υποκειμένου χωριστά και διαφορετική από υποκείμενο σε υποκείμενο.

β. Η πραγματικότητα σύμφωνα με αυτόν είναι μια δέσμη από υλικές οντότητες που γίνονται αντιληπτές μόνο μέσα από τις αισθήσεις και στο μέτρο που αυτές οι οντότητες γίνονται

αντιληπτές. Π.χ. Το χρώμα, η δύναμη της αντίστασης και ο ήχος δεν είναι αυθύπαρκτες έννοιες. Υπάρχουν μέσω της δικής μας αντιληπτικής ικανότητας. Ο ίδιος ο άνθρωπος αποκτά συνείδηση του εαυτού του μέσα από την αντίληψη. Και βέβαια η αντίληψη εξαρτάται και από άλλους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες. Ο *Berkeley* αποκαλεί τον *ιδεαλισμό του αϋλοκρατία τα πράγματα αποτυπώνονται* στα αισθήματά και τις εντυπώσεις που προκαλούν.

Η αντίρρηση θα ήταν πώς όλοι, στον ίδιο χώρο, καταλαβαίνουν τα ίδια πράγματα και υπάρχει ισορροπία, κανονικότητα και τάξη.

Ο *Berkeley* απαντά ότι η κανονικότητα και η τάξη υπάρχουν πάντα εφόσον συνεχίζει να τα αντιλαμβάνεται το *παντοδύναμο γνωστικό υποκείμενο*, δηλαδή ο *θεός*.

γ. Ο *Hume* είναι *εμπειριστής*.

Κατ' αυτόν δεν υπάρχουν γνώσεις a priori. Όλες οι γνώσεις προέρχονται από την εμπειρία. Η επαναλαμβανόμενη παρατήρηση γίνεται μια αυτοτελής διανοητική συνήθεια που εκφράζεται ως νόμος της αιτιότητας. Η δημιουργική δύναμη της νόησης μπορεί να φθάσει σε υπερβατικές ιδέες με μεταμόρφωση και διεύρυνση του υλικού που προσφέρει η εμπειρία. Η ψυχή δεν είναι ουσία αλλά σύνολο παραστάσεων και συναισθημάτων που διαρκώς μεταβάλλονται.

2. «Είναι αδύνατον ν' ακολουθήσουν επαγωγική πορεία όσοι δε διαθέτουν αισθήσεις», **Αριστοτέλης**.

Να ερμηνεύσετε τη φράση σε σχέση με όλες τις θεωρίες του εμπειρισμού που γνωρίζετε.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Σύμφωνα με τους εμπειριστές *αφετηρία και πηγή γνώσης είναι η εμπειρία*.

Οι *αισθήσεις* εξασφαλίζουν το εμπειρικό υλικό. *Προεμπειρικά* στοιχεία με τη μορφή των έμφυτων ιδεών δεν υπάρχουν καθώς ο άνθρωπος έρχεται στον κόσμο *tabula rasa*.

Το εμπειρικό υλικό που συλλέγεται υποβάλλεται σε *επεξεργασία* από *λογικές έννοιες* που

δημιουργούνται *εκ των υστέρων* καθώς απορρέουν από την εμπειρία.

Το ίδιο συμβαίνει και με το *νο*. Ο νους δεν διαθέτει κανένα γνωστικό στοιχείο και δεν δημιουργεί τίποτα εκ του μηδενός. Προσλαμβάνει, αξιολογεί και κατατάσσει τα δεδομένα των αισθήσεων, προχωρά σε συλλογισμούς *ορθούς*, που να είναι δηλαδή *έγκυροι* και *αληθείς* για να αντιστοιχούν στην πραγματικότητα και καταλήγει σε συμπεράσματα που αποτυπώνουν *συνθετότερες* πνευματικές παραστάσεις. Επομένως οι παρατηρήσεις των φαινομένων τόσο στη φύση όσο και στην ανθρώπινη συμπεριφορά, αποτελούν το *έναυσμα* για να προβούμε σε όλο και πιο σύνθετους συλλογισμούς και να καταλήξουμε σε γενικούς νόμους που επιστεγάζουν όμοια, επί μέρους, φαινόμενα. Π.χ. ο νόμος της βαρύτητας αφορά σε όλα τα σώματα που έχουν βάρος από την πέτρα μέχρι το χαρτί.
